

TÜRK - İSLAM MEDENİYETİ AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan uluslar arası hakemli bir dergidir.

Editor / Editor in Chief

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Editör Yardımcıları / Associates Editor

Doç. Dr. Dicle AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yıl / Years : 8 Sayı / Number : 16

KONYA - 2013 - YAZ

ESKİ TÜRKLERDE MİLLİYETÇİLİK

Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

Öz

Milliyetçilik, bir milletin kendi mensup olduğu kavmi sevmesidir. Bu kavramın şüphesiz en önemli muhatabı Türklerdir. Modern manada kelime her ne kadar, Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıksa da, tanımı itibarı ile en eski devirlerden beri Türkler arasında var olan bir hakikattir.

Anahtar kelimeler: Eski Türkler, Milliyetçilik, Modern, Fransız İhtilâli.

Nationalism in Old Turks

Abstract

Nationalism is the love of a nation for its own nation. The most important collucutors of this concept are Turks definitely. In modern context, although the word apperaed after the French Revolution, the concept existed among Turkish people since early times.

Keywords: Old Turks, Natinalism, Modern, The French Revolution.

Milliyetçilik, en kısa ve genel tanımı ile kişinin milletine sevgi ve saygı hisleri ile bağlanmasıdır.

Peki milliyetçi olmak kolay bir haslet midir? Sorusuna kolaydır diyemeyiz. Çünkü, soydaşları aynı kültürden feyz alanları, kaderde ve sevinçte birleşenleri yalnız sevmeyi değil, icabında onlar için, bazen hayat değerinde, türlü fedakârlıklara katlanmayı gerektirmektedir. (Kafesoğlu, s.9)

Türk milleti günümüzden birkaç yüzyıl öncesine kadar *Cihan Hakimiyeti* ülküsüne inanmıştır. Bu, yani Cihan Hakimiyeti ülküsünün ilk belirtilerini, en eski Türk destanlarında bile görmekteyiz. Oğuz Kağan Destanı bu destanların en önemlisidir. Destana göre, ilk cihan hakimiyeti Oğuz Kağan tarafından kurulmuştur. Zaten cihan hakimiyetini hedef alan Oğuz Kağan ilahi bir kaynaktan gelmiş, olağanüstü güçlere sahiptir. Çin, Hindistan, İran, Irak, Suriye, Arap, Rum, Rus ve Fars ülkelerini fethetmiştir. Cihan hakimiyetini gerçekleştirmek için dünyanın dört bir tarafına elçiler göndererek, *Ben artık dünyanın hakimiyim* diyerek hepsinin kendisine itaatini istemiştir.

Türk tarihine ismini altın harfler ile kazıtın bilinen ilk isim herhalde Mete (Motun)'dur. O, Babası Teoman'a karşı giriştiği mücadeleden galip çıkarak iktidarı ele aldığı anda, komşu Tung-hu, Yüeh-chi ve Çinliler fırsat kollamaya başlamışlardır. Doğu'da bulunan Tung-hular Hunların yaşadığı bu iç karışıklıktan istifade ederek, bu durumdan yararlanmak istemişlerdir. Bunun için de ilk olarak Mete'den babasından kalma iyi cins ve 1000 km'yi durmadan gidebilen at'ı istemişlerdir. Mete

durumu Meclis'e getirir ve burada bazı aksakallar, zikredile at vazgeçilmez bir hayvan olduğundan, görüşmede verilmesin demişlerdir. Mete'de, *bir at nasıl komşularımızdan daha değerli olabilir* diyerek, Tung-huların isteğini kabul etmiştir.

Tung-hular, Türklerin korktuğunu düşünerek bu sefer de yabgunun hanımı ve ya cariyelerinden birini istemek cüretinde bulunmuşlardır. Bu mesele de meclis de tartışılmış ve aksakallar yine savaşmaya meyilli olduklarını belirtince, Mete, *bir hanım için koca milleti tehlikeye alamam* demiş ve sevdiği cariyeyi Tung-hulara göndermiştir.

Tung-hular bundan sonra taleplerini daha da ileri götürerek, iki ülke sınırında bulunan çorak toprak parçasının kendilerine bırakılmasını, *bu ıssız toprakta kimse yaşamıyor, size çok uzak ve bize yakın, ayrıca sınırlarımıza yaklaşmayın ve buraları bize bırakın* demişlerdir. Bunun üzerine Mete yine Meclis'i toplamıştır. Bazı aksakallar verelim gitsin demişlerdir. Mete Han buna çok sinirlenmiş ve, *Toprak Devletin temelidir. Nasıl olur da ondan vaz geçilir* diyerek, verelim diyenlerin hepsinin kellesini vurdurduğu gibi Tung-huları da yerle yeksan etmiştir. Bu düşünce muhtemelen Mete'den önce var olduğu gibi sonrada var olmuştur. Gerçi zaman zaman toprağın önemini bilmeyen yöneticiler çıktığı gibi, zaman zaman da hatırlatmak için şairlerimiz,

Toprak eğer uğruna ölen varsa Vatandır diyerek bu durumu vecizeleştirmişlerdir.

Şüphesiz, Türk milliyetçiliğinin en önemli özelliği, 18. yüzyıldan sonra şekillenen manada tarihte ilk defa görülmesidir. Batı'da milliyetçilik duygularının bu yüzyılda ortaya çıkmaya başladığını kabul görmektedir. Bu kanaat batı için doğru olabilir, lakin Türk tarihi açısından sağlıklı bir yaklaşım değildir. Çünkü, Türklerde milliyetçiliğin izleri yine batılı araştırmacılar tarafından Hun Kağanlarından Çi-çi (Ö. M.Ö. 36) dönemine kadar götürülmüştür. Çünkü, O, Ağabeyi Ho-Hen-Yeh'in, Çin egemenliğine girilmesi teklifini, atalardan kalan yadigarlar arasında geniş ülkelerle birlikte, hürriyet ve istiklalin de bulunduğu ve bunlara önem verilmemesinin ihanet sayılacağını belirtmiştir. Bu yaklaşımı, Alman Sinolog Fr. Hirth, *Tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-çi'dir* şeklinde değerlendirmiştir. (Kafesoğlu, s. 11)

Batı Kök Türk Kağanı İstemi Han'ın vefatından sonra tahta çıkan Tardu Han, bir müddet sonra, Merkez ile ayrılık çizgilerini daha da sertleştirmiştir. Bunun neticesinde devlet Doğu ve Batı Kök Türk Devleti şeklinde ikiye bölünmüştür. Kısa bir süre sonra Doğu Kök Türk Hakanına Çin İmparatoru yardım teklifinde bulunmuş ve bazı şartlar bildirmiştir. Bu şartlar gayet hassas şartlardır. Çin imparatoru Doğu Kök Türklerini Çinlileştirmek şartı ile himaye edecektir. Bunun için de, Türk milletinin kıyafetini, an'anesini, adetini, kanunlarını ve hatta dilini de değiştirip, bunların yerine Çin kıyafetini, Çin an'anesini, adetlerini, Çin kanunlarını ve hatta Çin dilini zorla kabul ettirdiği taktirde yardım edecektir.

Türk hakanı Çinlilerin bütün şartlarını kabul ediyor, ama milliyetinden bir zerre bile feda etmemiştir. Nitekim, Sinolog Stanislas Julinen'in 1877 tarihinde basılan eserinde, Türk hakanı, Çin imparatoru Kao-tsu'ya gönderdiği, Türk

milliyetçiliği tarihinin en kıymetli vesikalarından olan aşağıdaki mektuba eserinin 55. sayfasında yer vermiştir.

Şimdi oğlum sarayında isbat-ı vücut edecek ve her sene haraç olarak ilahi bir asla mensup atlar takdim edilecektir; her gün sabahdan akşama kadar sizin emirlerinizden başka bir şey dinlemeyeceğim. Fakat, elbiselerimizin önlerini kesmeye, omuzlarımızdan dalgalanan saç örgülerimizi çözmeye, dilimizi değiştirmeye ve sizin kanunlarınızı, kabul etmeye gelince, bizim adetlerimizle, an'anelerimiz o kadar eskidir ki, ben şimdiye kadar bunları değiştirmeye cesaret edemedim; (kanaatimce) bütün millet aynı kalbi taşımaktadır...(Danişment, 1983, s.24)

Ancak, Kök Türkler bu fikriyata rağmen Çin egemenliğine girmekten kurtulamamışlardır. Onların, bu esaret hayatından kurtaran şahıslardan en önemlilerinden biri olan Kür Şad olup, rahmetli atsız tarafından tarihin tozlu raflarından çıkarılmıştır. Ama, hala varlığı tartışma konusu olmaktadır, oysa eski Türk tarihi ile uğraşanların belirttiği gibi, böyle bir şahıs vardır. (Gömeç, 2012, s. 69)

Bu gözü pek Türk, 630 tarihinde Kök Türk Devleti yıkılınca, ağabeyi Tuglu (Tulu, Törü) kendisini muhtemelen Çin'e getirmiştir. Tuglu, burada kendisine pek çok imkân sağlamış olmasına ve imparatorun hassa askerleri komutanlığına getirilmiş olmasına rağmen henüz 29 yaşında iken ölmüştür. Yine muhtemelen kardeşi Kür Şad ile araları açılmıştır. Çünkü, Kür Şad küçük olmasına rağmen niye burada yaşadıklarını, neden Ötüken'e gidip taht için mücadele etmediklerini sormuş olmalıdır.(Gömeç, 2012, s. 70)

Aynı dönemde Çin'e esir olarak getirilen Kök Türk Kağan'ı İlig Kağan, 634 tarihinde esaret hayatına dayanamayarak ölmüştür. En yakın adamlarından ve çocukluk arkadaşı Ulug Toygun üzüntüsünden boğazını keserek intihar etmiş ve birlikte gömülmüşlerdir. İşte bu tür olaylar Kür Şad'ın kişiliğinde derin izler bırakmıştır. Kağan'ının gözleri önünde öldüğünü görmüştür. Binlerce yıldır Asya'nın efendisi olarak yaşamış Türk milletinin bir ferdi olarak o da, bu tür bir hayatın kendilerine yakışmadığını gün geçtikçe anlamaya başlamıştır. Kahramanlıkları ile Çin ordusunda önemli görevlere getirilmiştir. Fakat, ne yazık ki, günümüzde olduğu gibi, insanların bazı mevki ve makamlara geldikten sonra geçmişlerini unutmalarına karşılık, Kür Şad hiçbir zaman Türk olduğunu, halkının sefaletini ve ıstırabını aklından çıkarmamış, gizliden gizliye bu aşağılayıcı vaziyetten kurtulmak için yollar aramıştır. (Gömeç, 2012, s. 71.

Neticede, güvendiği otuzdokuz arkadaşı ile birlikte kurtuluş planını uygulamaya koymuşlardır. Planları; bazı geceler tek başına şehirde dolaşan İmparator T'ai-tsong'u esir alarak, Çin dışına çıkmayı ve Tuglu'nun oğlunu Ötüken'e götürerek kagan yapmaya ant içmişlerdir. Ama planın tatbik olunacağı gece, ansızın fırtına ve yağmur yağması planları alt üst etmiştir. Çünkü, imparator o gece dışarı çıkmamıştır. Vaz geçmenin tehlikeli olacağını gören kırk arkadaş sarayı basmaya karar vermişlerdir. Birçok muhafızı öldürmeyi başarmışlar, ama dışardan yardıma gelenlerle başa çıkamayınca, Kür Şad ile birkaç kişi at alıp Wei ırmağı kenarına ulaşmışlardır. Ancak, fırtına ve yağmurdan dolayı kabaran nehri geçmeyi başaramamışlar ve burada vuruşa vuruşa hayatlarını vermişlerdir. İşte bu hareket, Kök Türklerin yeniden istiklal ateşini yeşerten en önemli harekettir. Tarih içinde

belki Kür Şad adı unutulmuştur, ama Türk milleti onları *kırklara karışmak, üçler yediler kırklar* gibi deyimlerle anmışlardır.

Yine 8. yüzyılda yazılan Orhun Kitabeleri, Türk milliyetçiliğini ortaya koyan bir başka vesikadır. Bu kitabelerde Kök Türk hakanı Bilge Kağan, Türkleri dünyanın tek hakim milleti olarak vasıflandırmakta, sevgi ve saygıyı övmekte, Türk yurduna hiçbir yabancının ayak basamayacağını bildirmiştir. Bunun, yani Türk yurduna ayak basılıp, törenin yürürlükten kalkması için, *yukarıda mavi gök'ün yıkılması, aşağıda kara yerin delinmesi* gerektiğini belirtmiştir. (Kafesoğlu, s.12)

Türkler Müslüman olduktan sonra da, milliyetçi duygularını devam ettirmişlerdir. Abbasi Halifesi Memun'un özel kitaplığında görevlendirilen bir Türk'ün diğer milletlere mensup memurlarla yaptığı konuşmada milletin mezihyetlerini, hakanlıklarını birer birer sayarak, Türklerin kudretli, insafli, hür insanlar olduklarını, Arap, Acem, Rum vs.yi kendi ülkelerinde başkalarına köle ettiklerini söylemiştir. (Kafesoğlu, 12)

Yine meşhur Arap edibi el-Cahiz, *Türklerin Faziletleri* adlı eserinde ve Selçuklu Veziri ibn Hassûl'da Türklerin üstünlüklerini ortaya koymak amacıyla eserler kaleme almışlardır.

Gerçi, şüpheşiz en önemli eser, Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı Divan-ı Lügat'it Türk'üdür. Çünkü, kişilerin kendi mensup oldukları itibarî bir kategori olarak millet kavramının ve milliyetçilik duygusunun tarihini millî devlet döneminden çok öncelere götürmek mümkündür. Yani, Türk tarihinde Orhun Abidelerinde bu abideleri yazdıranların ve Divan-ı Lügat'it Türk'ü yazanın zihninde bir Türk milleti bilinci ve milliyetçilik duygusu vardır. (Öz, 2012, s. 204) Çünkü, Kaşgarlı Mahmud büyük bir Türk milliyetçisidir. O, Türklüğe aşık bir bilgedir. Bunun en güzel delili de, İslâm camiası içerisinde Hz. Peygamberin ırkı olması hasebiyle, Araplara karşı duyulan sevgi ve saygı ile beraber, Arap milliyetçiliğinin karşısında Türkçülüğün savunuculuğunu yapmıştır. Şöyle ki, Divan'ı Lügat'it Türk'te rastladığımız Hz. Muhammed'e ait pek çok hadis Türk milletinin üstünlüğünü ve seçilmiş bir ırk olduğunu ortaya koymaya yöneliktir. (Gömeç, 2012, s. 155)

Türkler, tarihin yaratılışından bu yana kendini, insanoğullarını yönetmek, düzene sokmak ve böylece onları yaşatmak üzere bir misyon üzerinde yürümüştür. Töre ve devlet düzeni, toplumları düzene sokup yönetmek gibi işlevleri kendine görev seçmiştir. Bu yazıtlarda açıkça şu şekilde ifade edilmiştir; *Dünya yaratıldığında, mavi gök ile kara yer yarıldığında, bunların ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış ve onların üstüne de, atalarının kağan olmuş.* (Yıldırım, 2012, s. 197)

Kaynaklar

YILDIRIM, Dursun, "Tarih ve Türk Milliyetçiliği", *Türk Yurdu*, Mart 2012, S. 295., s. 197.

ÖZ, Mehmet, "Tarih, Millet ve Milliyetçilik Üzerine Bazı Notlar", *Türk Yurdu*, Mart 2012, S. 295, s. 204.

DANIŞMENT, İsmail Hami, *Türklük Meseleleri*, İstanbul, 1983, s. 24.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul, 1970.

GÖMEÇ, Saadetin, *Dişi Kutrun Çocukları*, Ankara, 2012.

TÜRKİYE SELÇUKLU HANEDAN ÜYELERİNİN İKTİDAR MÜCADELELERİNDE ŞEHİR HALKLARININ ROLÜ

Züriye ÇELİK*

Öz

Türkiye Selçuklu Devleti'nin hâkim olduğu topraklar üzerindeki bazı şehir halklarının hanedan üyeleri arasında meydana gelen iktidar mücadelelerinde etkin roller üstlendiği görülür. Özellikle Konya, Aksaray gibi şehirler, sahip oldukları avantajlarla ön plana çıkmışlardır. Şehir halklarının, iktidar mücadelelerinde üç temel noktada rollerinin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; antlaşma yapmak, davet göndermek ve taraftar olmaktır. Bununla birlikte Türkiye Selçuklu Devleti 1243 Köseadağ mağlubiyetinden sonra Moğol vassalı haline gelmiş ve taht değişiklikleri esas olarak Moğol hanlarının yarlığı ile gerçekleşmiş olduğundan şehir halklarının iktidar mücadelelerindeki rolleri yok denecek kadar azalmıştır.

Bu çalışmada Türkiye Selçuklu hanedan üyelerinin iktidar mücadelelerinde şehir halklarının söz konusu üç temel üzerinden rolleri ve etkileri tartışılacak ve incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, iktidar, taht, şehir, halk.

The Role of the Urban People in the Power Struggle of Members of the Dynasty of Turkey Seljuks

Abstract

It is seen that peoples of some cities ruled by the Sultanate of Seljuk played important roles in the ruling struggles between the members of the dynasty. Cities such as Konya, Askaray were especially significant due to the advantages they had. It is possible to state that the peoples of the cities had roles at three fundamental points; these are signing treaties, sending invitation and supporting. However, as the Sultanate of Seljuk became a vassal of the Mongol after the Kosedag defeat in 1243 and the successions were done by Mongol decrees, the influence of city people on ruling struggles was so low as almost none.

The roles and influence of the city peoples on the ruling struggles between the members of the Seljuk dynasty will be studied and discussed on the said three points in this study.

Keywords: the Sultanate of Seljuk, ruling, throne, city, peoples.

---

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, zuriyecelik@gmail.com.

1. Giriş

Türk devletlerinde iktidarın, devleti kuran hanedana Tanrı tarafından verilmiş bir hak ve ihsan olduğuna inanılıyordu. Dolayısıyla, hanedanın her erkek üyesi, tahta çıkma hakkına sahip olarak doğardı. Hanedan üyesi olmayan ve hanedan kanı taşımayan birinin tahta çıkarılması mümkün değildi. Öyle ki, Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Moğol hanlarının vassalı haline geldiği; iktidarın, idarî ve askerî kadroların bile onların verdiği yarlıklarla belirlendiği yıkılış döneminde dahi bu inanışa ters bir uygulamaya rastlanmaz. Bu sebeple hanedandan olmayıp tahta çıkmayı amaçlayanların bu gerçeği göz önüne alarak herkesi hanedandan olduklarına inandırmak için bir hikâye kurguladıkları görülür. Örneğin; II. Gıyaseddîn Keyhüsrev döneminde (1237-1246)¹ Emir Sadeddin Köpek, göz diktiği Selçuklu tahtını ele geçirebilmek için I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in oğlu olduğu hikâyesini uydurmuş ve herkesi bu hikâyeye inandırmaya çalışmıştı². Bundan başka taht için verdiği mücadelede hanedan kanı taşıdığını ispat etmek isteyenler de olmuştur. Örneğin; III. Gıyaseddîn Keyhüsrev döneminde (1266-1284) Karamanoğlu Mehmet Bey tahta Cimri lakaplı Siyavuş'u geçirmek üzere harekete geçtiğinde (1277) Saltanat Naibi Eminateddîn Mikail'e elçi göndererek, Siyavuş'un hanedan kanı taşıdığını doğrulamak için, güvenilen saray hocalarından birinin gelerek durumu araştırabileceğini, eğer kanı hanedandan değilse bu işten vazgeçeceğini bildirmişti³. Ayrıca, Selçuklu devletinin, Türkmenleri "merkezden uzak tutma" siyasetlerinin altında yatan nedenlerden biri de, soydaşları olan bu Türkmenlerin kan ve iktidar hakkının gereği olarak hanedan üyelerinin destekçisi olabilmeleri idi. Türkmenlerin bu özelliği dolayısıyla II. İzzeddîn Keykâvus'un ilk saltanat döneminde (1246-1249) uç bölgelerde isyan eden Türkmen Ahmed, Türkmenlerden destek alabilmek amacıyla II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in kardeşi olduğu propagandasını yapmıştı⁴ (1249). İsyancı, Türkmenlere yanında bulunan annesini işaret ederek ondan, kendisinin bir sultan çocuğu olduğunu anlatmasını istemiş ve böylelikle Selçuklu tahtında hak iddia etmişti⁵. Nitekim, hanedan kanı taşıdığını iddia edenler ya da hanedan üyeleri, tahtta oturmasalar bile hanedandan aldıkları hak ve kuvvetle hareket edebiliyorlardı. Ancak bu durumun istisnaları olmuştur. Örneğin; I. Gıyaseddîn

¹ Türkiye Selçuklu hükümdarlarının saltanat süreleri ve kullandıkları lakaplar için bkz. Salim Koca, "Türklerin Soy Kütüğü", *Türkler*, I, Ankara 2002, s. 261-267.

² İbn-i Bibi, *El Evâmîrü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umuri'l-Alâ'iyye*, I. Tıpkıbasım, Hazırlayan: Adnan Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956, s. 475; *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, II, s. 29; *Selçuknâme*, Hazırlayan: M. Halil Yananç, İstanbul 2007, s. 157; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]*, Hazırlayan: Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 627.

³ İbn-i Bibi, 1956, s. 691; 1996, II, s. 204; *Selçuknâme*, 2007, s. 244; *Yazıcızâde*, 2009, s. 828.

⁴ Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, Çeviren: Erendiz Özbayoğlu, Hazırlayan: Tufan Karasu, Alanya 2006, s. 59-60; İbn-i Bibi, 1956, s. 583; 1996, II, s. 116; *Selçuknâme*, 2007, s. 195; *Yazıcızâde*, 2009, s. 720.

⁵ Simon, 2006, s. 59-60.

Keyhüsrev, yerini kardeşine bırakarak başkenti terk ettiğinde, yol üzerindeki Ladik köyüne vardığı zaman, köy halkı tarafından kötü muameleye maruz kalmış ve mallarının bir kısmı yağmalanmıştır⁶. Bunun üzerine kardeşi II. Rükneddîn Süleymanşah'a sitem dolu bir mektup göndererek başına gelenleri anlatan I. Keyhüsrev, kardeşi tarafından tertiplenen bir oyun ve hile ile suçluların cezalandırılmasını sağlamıştır. Suçlular, bir hanedan üyesine kötü muamele etmenin cezası olarak ve herkesin görerek ders alması amacıyla şehir surlarının şerefesinde çarşıya gerilmişlerdir. Ladik köyü ise ateşe verilmiştir⁷. II. Rükneddîn Süleymanşah'ın bu emri verirken; "*Bilmezler mi ki Selçuklu ailesine saygısızlık gösterip hakarete bulunan ve onların nimetlerine nankörlük eden herkesin lâayık olduğu ceza bu olur*"⁸ demesi tahttan düşmüş de olsa bir hanedan üyesine saygıda kusur edilmesinin ne kadar şiddetle cezalandırılacağını ve hanedan kanununun ne kadar kutsal kabul edildiğini gösterir.

Hanedan üyelerinin iktidarda hak sahibi olmaları kaçınılmaz şekilde iktidar mücadelelerinin yaşanmasına neden olmuştur. İktidar, esas olarak babadan oğla ya da kardeşe geçmekte; bu geçişte ise yaş faktörü (evlad-ı ekber) göz önüne alınmaktaydı⁹. Ancak tahta çıkmak her zaman yeterli olmuyor, tahta çıktıktan sonra da hanedanın diğer üyelerine karşı tahtı korumak ve mücadeleyi sürdürmek gerekebiliyordu. Büyük Selçuklu Devletinde Tuğrul Bey'in kardeşi İbrahim Yınal'ın, Arslan Yabgu'nun oğlu Resultekin'in, Alparslan'ın amcası Fahrü'l-Mülk Yabgu'nun, Çağrı Bey'in oğlu Kara Arslan Kavurd'un, Alparslan'ın oğulları Tekiş, Tutuş ve Arslan Argun'un ve Berkayaruk'un kardeşi Muhammed Tapar'ın mücadeleleri iktidar hakkının bir gereği olarak ortaya çıkmıştı¹⁰. Türkiye Selçuklu Devleti'nde ise Şahinşah-I. Mesut, I. Keyhüsrev-II. Süleymanşah, I. Keykavus-I. Keykubâd ve II. Keykavus-IV. Kılıç Arslan arasındaki iktidar mücadeleleri buna örnektir.

⁶ İbn-i Bibî, 1956, s. 36-37; 1996, I, s. 55-56; Selçuknâme, 2007, s. 22; Yazıcızâde, 2009, s. 181.

⁷ İbn-i Bibî, 1956, s. 39; 1996, I, s. 57-58; Selçuknâme, 2007, s. 23; Yazıcızâde, 2009, s. 183.

⁸ İbn-i Bibî, 1956, s. 39; 1996, I, s. 57-58; Selçuknâme, 2007, s. 23; Yazıcızâde, 2009, s. 183.

⁹ II. İzzeddin Keykâvus döneminde, Moğol Hanının huzuruna gönderilen Sultanın kardeşi IV. Rükneddîn Süleymanşah, Goyuk Han'ın (1246-1248) verdiği yarlığ ile Anadolu'ya geri döndüğünde, yarığa razı gelmesi için Keykâvus'a elçi olarak Kadı Cemaleddin Hoteni'yi göndermişlerdi. Konya'da bulunan devlet adamları ise Kadı Cemaleddin'e; "*Küçük kardeşi büyük kardeşten üstün tutmak ve onu onun önüne geçirmek, emirde ve hükümde öncelik tanımak şeriate uygun, doğrulukla bağdaşır, insanlık gereklerine sığar, örf ve adetlere yakışır bir durum değildir. Kim bu yola başvurursa, bütün insanların, Hilafet makamının ve ümmetlerinin imamlarının nezdinde kınanır.*" demişlerdir. Devlet adamlarının bu sözleri, kardeşler arasında yaş bakımından daha büyük olanın tahtta daha çok hak sahibi olduğu temayülünü göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. İbn-i Bibî, 1956, s. 588-589; 1996, II, 121; Yazıcızâde, 2009, s. 721-722. Bununla birlikte bu konuda kesin bir uygulama olmayıp daha küçük yaştaki meliklerin tahta çıktığı da görülmüştür. Örneğin; I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve III. İzzeddin Kılıç Arslan, tahta çıkmak için kendisinden yaşça daha büyük bir hanedan üyesi bulunmasına rağmen tahta çıkmışlardır. Bkz. İbn-i Bibî, 1956, s. 30; 1996, I, s. 50; Selçuknâme, 2007, s. 21.

¹⁰ Nurullah Yazar, Selçuklu Devleti'nde İsyancılar, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

Taht için verilen veya tahta çıktıktan sonra devam eden bu mücadelelerde halkın da onaylayıcı, uzlaştırıcı ve destekleyici bir rolü bulunmaktaydı. Halk tarafından kendisine biat edilmesi, aynı zamanda o hükümdarın meşruiyetinin bir gereği idi. Örneğin; Karamanoğlu Mehmet Bey, Siyavuş'u tahta çıkardığında, Konya halkının ileri gelenleri, ahileri ve itibarlı kişilerinden biat etmelerini istemişti. Halk can korkusu ile yemin etmek zorunda kaldıysa da bir süre sonra sultanları III. Gıyasedîn Keyhüsrev'in Moğol askerleri ile birlikte geldiğini öğrendiklerinde, şehirden çıkan ve mücadele etmek üzere şehre tekrar girmek isteyen Mehmet Bey'e ve Siyavuş'a şehir kapılarını açmamışlardı. Hatta kale kapılarına uzanan köprüleri yıkmışlar ve iç kale kapısının dış duvarlarını içerden örmüşlerdi. Bu mücadele esnasında şehrin kadısı Siraceddin Urmevî dahî mücadeleye destek vermek için fetva çıkarmış; hatta bununla da yetinmeyerek bizzat sura çıkararak ok atmıştı. Böyle bir direnişle karşılaşan Mehmet Bey ve Siyavuş ise mücadeleyi bırakarak kaçmaktan başka çare bulamamıştı¹¹.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin sahip olduğu topraklarda bulunan şehirler, jeopolitik konumları, savunma yapıları, donanımları veya coğrafi özellikleri gibi sebeplerle zaman içerisinde diğerlerinden ayrılmışlardır. Örneğin Kayseri ve Aksaray şehirleri devletin askerî merkezleri olarak ön plana çıkarken¹² Antalya, Alanya ve Beyşehir kışlık merkez olarak kullanılmıştır. Başkent (dârü'l-mülk) Konya ise siyasî ve askerî merkez olmaktan başka başlıca kültür ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bundan başka, Konya, Aksaray, Ankara ve Niğde gibi şehirler hanedan üyelerinin taht için yaptıkları mücadelelerde ön plana çıkmışlardır. Söz konusu bu şehirlerin, bazı hanedan üyelerini bizzat davet ettikleri bazılarına ise karşı koydukları ve şehir kapılarını dahî açmadıkları görülür.

Şehir halkları hanedan üyelerinin iktidar mücadelelerinde üç temel rol üstlenmişlerdir¹³. Bunlar:

¹¹ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 696-702; **1996**, II, s. 209-213; **Selçuknâme**, 2007, s. 248; **Yazıcızâde**, 2009, s. 837.

¹² Kayseri ve Aksaray çok erken tarihlerde Selçuklu toprağı haline gelmiştir. Kayseri'nin özellikle Alâeddîn Keykubâd döneminden itibaren askerî bir merkez olarak ön plana çıktığı görülür. Aksaray da tıpkı Kayseri gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî üslerinden biri olmuştur. İbn-i Bibi, Alâiyye seferinden önce Aksaray'a gidildiğini ve Alâeddîn Keykubâd'ın askerlere, şehre girilerek savaş araç gereçlerini yüklemelerini buyurduğunu söyler. Bu bilgi de Aksaray'ın askerî bir üs, bir merkez olarak kullanıldığını gösterir. Bkz. **İbn-i Bibi**, 1956, s. 238; **1996**, I, s. 257; Ahmed bin Mahmud, **Selçuk-Nâme**, II, Hazırlayan: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, s. 21. Kayseri ve Aksaray şehirleri hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Halil Ethem (Eldem), **Kayseri Şehri**, Hazırlayan: Kemal Göde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982; Ahmet Akşit, **Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri Şehri**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1996, s. 8-10; Nevzat Topal, **Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri**, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Niğde 2006, s. 7-10.

¹³ Selçuklu şehirlerinin, iktidar üzerindeki fikrî ve siyasî birtakım etkileri için ayrıca bkz. Mikail Bayram, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma Ve Siyasî Boyutları", **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Kömen Yayınları, Konya 2005, s. 1-22.

1. Hanedan üyesi ile antlaşma yapmak ve ondan ahidnâme almak
2. Hanedan üyesini tahta çıkma üzere davet etmek
3. Hanedan üyesinin mücadelesine taraftar olduğunu ilan etmek ve görüş bildirmektir.

1. Hanedan Üyesi ile Antlaşma Yapmak ve Ondan Ahidnâme Almak

Türkiye Selçuklu Devleti'nde hanedan üyeleri iktidar mücadelesine girerek rakiplerini bir şehirde kuşattıklarında o şehir halkı, hükümdarını veya şehirde bulunan melikini korumak adına canla başla mücadele ederdi. Ancak kuşatmanın uzayıp şehirde kıtlık çıkması veya akıbetin belli olması durumunda devreye girerler, iki taraf arasında barışın ve anlaşmanın sağlanması için çalışırlardı. Bu durum adeta şehir halkının, melikine veya hükümdarına karşı bir vazifesi idi. Böyle bir durumda önce şehirde bulunan hükümdarın ya da melikin izni alınır. Ardından rakip taraf ile irtibata geçilir; teslim şartları belirtilirdi. Bu şartlar genel olarak; aman verilmesi, cana ve mala dokunulmaması şeklinde olurdu. Ayrıca karşı tarafın şartları kabul etmesi halinde kendisinden ahidnâme¹⁴ kaleme alması istenirdi. Söz konusu bu uygulamayı Konya halkı I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ve III. İzzeddîn Kılıç Arslan için; Ankara halkı da I. Alâeddîn Keykubâd için yapmıştır.

I. Gıyaseddîn Keyhüsrev, kardeşi II. Rükneddîn Süleymanşah tarafından Konya'da kuşatıldığı zaman şehir halkı dört ay boyunca¹⁵ mücadele vermiş ve hükümdarı için şehri savunmuştur. Ancak kuşatma uzamaya devam ettikçe zor duruma düşmüşler; bunun üzerine halktan ileri gelenler; şehrin ahileri, fityan reisleri ve itibarlı kişileri durumu istişare ederek bir çare aramışlardır. Sonunda II. Süleymanşah'a elçi göndermeye karar vermişlerdir. Gönderilen elçi II. Süleymanşah'a iki çarenin olduğunu söylemiştir. Buna göre kuşatmadan vazgeçerek şehirden uzaklaşırsa şehir halkı masraflar için kendisine tazminat vergisi verecekti. Ancak şehri almakta kararlıysa I. Keyhüsrev'e, oğullarına, mahiyetine, hazinesine ve adamlarına zarar gelmeyeceğine ve nereye gitmek isterlerse izin verileceğine dair bir ahidnâme kaleme almalıydı. Bundan başka, Konya halkı hükümdarına zarar gelmemesi için I. Keyhüsrev gitmek istediği yere ulaşınca kadar şehir kapılarını açmayacaklarını söylemişlerdir¹⁶. Yapılan antlaşma gereği I. Keyhüsrev, oğulları ile birlikte Elbistan'da oturacak; buna

¹⁴ "Ahidnâme, 'vasiyet etmek, ısmarlamak, yemin edip söz vermek, eman vermek ve zimmetine almak' anlamındaki Arapça *ahd* ve Farsça *nâme* (mektup, kitap) kelimelerinden meydana gelen birleşik bir isimdir." Mustafa Fayda, "Ahidnâme", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 535. Diplomatik bakımdan ahidnâmelerde Allah'ın adı ile Hz. Peygamber ve dört halifenin adları zikredilir; Allah'ın yardımının ve Peygamber'in şefaatinin istendiği davet rüknü bulunurdu. Bunun altında ise padişahın tuğrası yer alırdı. Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnâme", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 536-537.

¹⁵ Aksarayî, Konya kuşatmasının bir ay sürdüğünü söyler. Bkz. Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çeviren: Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 24.

¹⁶ *İbn-i Bibi*, 1956, s. 34; 1996, I, s. 53; *Yazıcızâde*, 2009, s. 179.

karşılık canlarına, mallarına ve maiyetine dokunulmayacaktı¹⁷. II. Süleymanşah'a elçi göndermekle birlikte, şehir halkının I. Keyhüsrev'e bağlılıkları devam ediyordu. Bu sebeple gönderilen elçi, II. Süleymanşah'ın bizzat kaleme aldığı ahidnâmeyi getirdiğinde derhal I. Keyhüsrev'in huzuruna çıkmışlardır. Ona ahidnâmeyi sunduktan sonra, ahidnâme hususlarını kabul etmek istemezse mücadeleden vazgeçmeyeceklerini, bu uğurda ne gerekiyorsa yapacaklarını söylemişlerdir. Şurası bir gerçektir ki Türkiye Selçuklu hükümdarları içinde, halkı zor durumda bırakarak mücadeleye devam etmek isteyen olmamıştır. Zira hükümdarın ilk görevi halkının menfaatini düşünmek olduğundan kendisinden de beklenen bu olurdu. Dolayısıyla I. Keyhüsrev onların daha fazla sıkıntı çekmelerini istememiş ve ahidnâme hususlarını kabul etmiştir. Hatta ileri gelenler hükümdarın yanına üç bin kişilik bir koruma gücü vermek istemişse de o bunu kabul etmemiştir¹⁸. Konya halkının hükümdarı ile kardeşi arasındaki iktidar mücadelesinde uzlaşma sağlanabilmesi adına böyle bir rol üstlenmesi oldukça ilginçtir. Öyle görülüyor ki hükümdarlar da şehir halkının böyle bir görev üstlenmesi karşısında hiddetlenmiyor; aksine anlayışla karşılayarak önerilen çareyi kabul ediyorlardı. Bununla birlikte I. Keyhüsrev kardeşinin ölümü üzerine davet edildiği Konya'yı kuşattığında şehir halkı bu sefer onunla anlaşma yoluna gitmişti. III. Kılıç Arslan'ın canına, malına ve mahiyetine zarar gelmeden memleket topraklarından ikta olarak verilecek bir bölgeye gidebilmesi [Tokat şehri ikta olarak verilmiştir] için ondan da ahidnâme almıştı¹⁹.

Konya halkının iktidar mücadelelerinde ahidname talep etme ve uzlaşmayı sağlayabilme gayretlerinin diğer şehirlerde de mevcut olduğu; aynı taleplerle rakip taraf ile iletişime geçtikleri görülür. Örneğin; I. İzzeddin Keykâvus tahta çıktığında kardeşi I. Alâeddin Keykubâd'ın rekabeti ve mücadelesi ile karşılaşmıştı. Tokat'tan kardeşi ile mücadele etmek için yola çıkan I. Keykubâd, mücadeleyi kaybederek Ankara kalesine çekildiğinde Ankara halkı da tıpkı Konya halkı gibi mücadele vermişti. Öyle ki bu sefer, kuşatma bir yıl gibi uzun bir süre devam etmişti. Hatta I. Keykâvus Ankara'yı kesin olarak alma niyetinde olduğundan şehrin karşısına bir ev²⁰ dahî yaptırmıştı. Akıbeti görerek mücadelenin fayda vermeyeceğini anlayan şehir halkı yaşadıkları zahire kıtlığı dolayısıyla I. Keykubâd'ın da onları anlayışla karşılayacağını biliyordu. Huzuruna çıktıklarında ona; *"Eğer şehri onlara teslim etmezsek, onlar durumumuzun kötüleşmesi yüzünden hiç şüphesiz bu yıl şehre girerler. Şehri böyle kılıç zoruyla aldıkları zaman güçlüye zayıfa, sıradana, seçkine velhasıl hiç kimseye acımazlar.*

¹⁷ Aksarayî, 2000, s. 24; Ahmed bin Mahmud, **Selçuk-Nâme**, II, Hazırlayan: Erdoğan Merçil, İstanbul 1977, s. 149.

¹⁸ İbn-i Bîbî, 1956, s. 35-36; 1996, I, s. 54-55; **Yazıcızâde**, 2009, s. 179.

¹⁹ İbn-i Bîbî, 1956, s. 85-87; 1996, I, s. 105-107; **Selçuknâme**, 2007, s. 34; **Yazıcızâde**, 2009, s. 225.

²⁰ İbn-i Bîbî medrese yapıldığını söyler. Müneccimbaşı ise kale düştükten sonra evin medreseye dönüştüğünü anlatır. Bkz. İbn-i Bîbî, 1956, s. 135, 1996, I, s. 156; **Anadolu Selçukileri. Müneccimbaşıya Göre**, Hazırlayan: H. Fehmi Turgal, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935, s. 32.

Eğer kulların düşündüklerini uygulayıp şehri onlara teslim ederlerse, o zaman onlar tarafından affedilebilirler” demişlerdir. Böylece I. Keykubâd’dan aldıkları barış izni ile I. Keykâvus’tan ahidnâme talep etmişlerdi. I. Keykubâd’ın canına, malına ve mahiyetine zarar verilmeyeceği ahidnâme ile yemin haline gelince de şehrin kapılarını açmışlardır²¹. Bununla birlikte şehir halkı, I. Keykâvus’un şehre girişi esnasında kutlama ve şenlik gereklerini yerine getirmeyi; çok miktarda dinar ve dirhem saçmayı ihmal etmemiştir²².

2. Hanedan Üyesini Tahta Çıkmak Üzere Davet Etmek

Şehir halkları, sultanlarının ölümü veya rakip hanedan üyesi tarafından mağlup edilmeleri halinde tahta çıkan yeni sultanlarına biat eder; bu konuda bir ihtilaf olmaz veya şüphe duyulmazdı. Ancak I. Gıyaseddîn Keyhüsrev, tahtta kardeşinin oğlu olmasına rağmen, tahta çıkmak üzere Konya ve Aksaray şehirlerinin halkları tarafından davet edilmiştir. Bu durum Türkiye Selçuklu Sultanları içinde bir ilktir.

I. Keyhüsrev, tahttan feragat ederek yerini kardeşine bıraktığında İstanbul’a gitmişti. Sultan İstanbul’da iken kardeşi (1204) ölmüş ve devlet adamları tarafından yerine, vâliht ilan edilmiş küçük yaştaki oğlu²³ III. İzzeddîn Kılıç Arslan geçirilmişti. Ancak uç vilayetlerinin yöneticileri olan Yağbasan oğulları Muzaffereddîn Mahmud, Zahirreddin İli ve Bedreddin Yusuf adlı kardeşler, tahta küçük yaştaki bir çocuğun geçmesinden rahatsız olmuşlardı²⁴. I. Gıyaseddîn Keyhüsrev taraftarı ve onun hizmetinde bulunmuş olan bu beyler, İstanbul’da bulunan Sultana haber ulaştırmak ve tahta çıkmak üzere onu davet etmek istemişlerdir. Bu sebeple çevre vilayetlerin yöneticilerinden, gelmesi halinde ona uyacaklarını taahhüt eden belge ve mektuplar almışlardı. Toplanan mektup ve taahhütnâmeleri, bir çoban değneği içine yerleştirerek Hacib Zekeriya ile birlikte İstanbul’a göndermişlerdi²⁵. Bir rahip kılığında İstanbul’a giderek I. Keyhüsrev’in huzuruna çıkmayı başaran Hacib Zekeriya, durumu gizli olarak ona bildirince Keyhüsrev yola çıkma kararı almıştır²⁶. Bu sırada Konya halkı durumdan habersiz, III. Kılıç Arslan’a biat etmişti. I. Keyhüsrev Konya’ya gelerek şehri kuşattığında da ona karşı koyarak

²¹ Alâeddîn Keykubâd Emir Seyfeddîn Ayaba tarafından teslim alındığında önce bir iğdişin evine götürülerek burada tutulmuş ve başına muhafızlar dikilmiştir. Bir süre sonra ise ilk hapis yeri olan Malatya-Miınşar kalesine götürülmüştür. Ayaba, Keykubâd’ı Malatya’ya getirdiğinde buranın emir ve serverlerinden onu sağ salım teslim ettiğine dair bir belge alarak Konya’ya geri dönmüştür. Bkz. **İbn-i Bibi**, 1956, s. 140; **1996**, I, s. 160; **Selçuknâme**, 2007, s. 48-49; **Yazıcızâde**, 2009, s. 269.

²² **İbn-i Bibi**, 1956, s. 139; **1996**, I, s. 160; **Selçuknâme**, 2007, s. 48; **Yazıcızâde**, 2009 s. 268.

²³ Müneccimbaşı’na ve Cenâbî Mustafa Efendi’ye göre III. İzzeddîn Kılıç Arslan’ın yaşı 11; Aksaray’ı göre ise 6’dır. **Turgal**, 1935, s. 25; Cenâbî Mustafa Efendi, **Cenâbî Mustafa Efendi’nin El-Aylemü’z-zâhir Fî Ahvâli’l-Evâil Ve’l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri**, Hazırlayan: Muharrem Kesik, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 13; **Aksaray**, 2000, s. 24.

²⁴ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 76-77; **1996**, I, s. 97; **Selçuknâme**, 2007, s. 32; **Yazıcızâde**, 2009, s. 216.

²⁵ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 77; **1996**, I, s. 97-98; **Selçuknâme**, 2007, s. 32; **Yazıcızâde**, 2009, s. 216.

²⁶ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 80; **1996**, I, s. 101; **Selçuknâme**, 2007, s. 32; **Yazıcızâde**, 2009, s. 219.

mücadele etmiş ve II. Süleymanşah'a ettikleri ahde vefa göstermişlerdi²⁷. Bunun üzerine şehir halkına kızan I. Keyhüsrev onları cezalandırmak için şehrin yakınındaki ağaçlara ve evlere zarar vermiştir.

Konya halkı I. Keyhüsrev'e karşı çıkararak onu şehre almamış; yaptığı mücadelede başarısız olan I. Keyhüsrev, kendisini çağıran beylerle birlikte ne yapacağını bilmez halde kalmıştı. Konya şehrine girilememişti. Ancak bu sırada Aksaray (dârü'z-zafer) halkından bir haber ulaşmıştı kendisine. Aksaray halkı, yaşananları öğrenerek valilerine karşı ayaklanmışlar ve onu şehir dışına çıkarmışlardı. I. Keyhüsrev'i Sultan olarak tanıdıklarını ilan eden halk, kendisini Aksaray'da tahta çıkmaya davet etmiştir²⁸. Konya'ya giremeyen I. Keyhüsrev Aksaray halkının daveti üzerine burayı kendisine başkent yapmak istemiş olmalıdır. Nitekim telaşa kapılan Konya halkı atağa kalkarak daha önce şehir kapılarını açmadıkları Sultana bu defa davet göndermişlerdir. Ayrıca Konya halkının, Aksaraylıların yaptıklarını öğrendikten sonra "*Biz bu işi yapmağa onlardan daha lâyhıkız*"²⁹ dediğini; veliaht III. Kılıç Arslan'ın da "*Amcam amacından dönmez, ailelerinizin hayatlarını boş yere tehlikeye atmayın, canım başışlanırsa yeter bana*"³⁰ diyerek sultan olmaktan feragat ettiğini görürüz. Bu şekilde sorun çözümlü ikinci defa tahta geçen I. Keyhüsrev, yeğenini bir süre dizinde oturtturarak teselli etmiştir. Sultan, şehir ileri gelenlerinin isteği üzerine, III. Kılıç Arslan'a ikta verilmesi isteğini kabul etmişti. Tokat'ı yeğenine ikta olarak vermeyi kabul etmiş; daha şehre girmeden bir menşur yazarak göndermişti. İşte dizine oturttuğu yeğenine artık Tokat'a gidebileceğini; ancak bir süre Gavele kalesinde kalması gerektiğini anlatmıştır³¹.

3. Hanedan Üyesinin Mücadelesine Taraftar Olduğunu İlan Etmek Ve Görüş Bildirmek

Türkiye Selçuklu Devleti'nde hanedan üyelerinin sahip olduğu iktidar anlayışının temelinde halk vardı. Halkın iktidara yaklaşımına önem verilirdi. Bu

²⁷ Konya halkının gözünde, küçük yaşta olduğu ve etkisiz kaldığı için III. İzzeddin Kılıç Arslan'ın itibarı azdı. Zira I. Keyhüsrev'i çağıran uç Türkmen beyleri de aynı görüşte idi. Bu sebeple halkın da kendilerini destekleyeceklerini düşünmüş olmalıydılar. Buna rağmen Konya halkı, I. Keyhüsrev'e haber göndererek "*Biz Sultan Rükneddin'e oğlunun veliahtlığını tanıyacağımız hususunda söz verdik. Anlaşma ve sözleşmemizi sağlam yeminlere dayandırdık. Padişah bizi anlayışla karşılasın. Biz ahdimize vefasızlık etmeyecek, kendimizi bağladığımız o anlaşmanın düğümlerini çözmeyeceğiz*" diyerek verdikleri söze bağlı kalmaya ve sultanlarını korumaya çalışmışlardır. Bkz. **İbn-i Bibi**, 1956, s. 84; **1996**, I, s. 104-105; **Selçuknâme**, 2007, s. 34; **Yazıcızâde**, 2009, s. 222; **Selçuk-Nâme**, II, 1977, s. 150.

²⁸ İbnü'l-Esir, **El Kâmil Fi't-Tarih**, XII, Çeviren: Ahmet Ağırakça-A. Kerim Özyayın, İstanbul 1987, s. 170; Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, **Câmiu'd-Düvel. Selçuklular Tarihi II. Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, Yayınlayan: Ali Öngül, İzmir 2000, s. 35; **Cenâbi Mustafa Efendi**, 1994, s. 13-14; Gregory Abû'l-Farac, **Abû'l-Farac Tarihi**, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1999, s. 486.

²⁹ İbnü'l-Esir, 1987, s. 170; **Câmiu'd-Düvel**, 2000, s. 35; **Turgal**, 1935, s. 26; **Cenâbi Mustafa Efendi**, 1994, s. 14; **Abû'l-Farac**, II, 1999, s. 486.

³⁰ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 85; **1996**, I, s. 105; **Selçuknâme**, 2007, s. 34; **Yazıcızâde**, 2009, s. 223.

³¹ **İbn-i Bibi**, 1956, s. 88; **1996**, I, s. 108; **Selçuknâme**, 2007, s. 34; **Yazıcızâde**, 2009, s. 225.

sebeple, şehir halklarının ve ileri gelenlerinin görüşleri, önerileri ve sıkıntıları göz ardı edilmezdi. Nitekim, halkın onayı ve bağlılığı hükümdarın meşruiyetinin son halkasını oluşturuyordu. Özellikle Konya devletin başkenti olduğundan, bura halkının hanedan üyeleri arasındaki mücadelelerdeki rolleri ve verecekleri destek çok daha önemli idi. Örneğin; I. İzzeddin Keykâvus'un, ölüm döşeğine düştüğü zaman, hapsediği kardeşi I. Alâeddin Keykubâd'ı yanına çağırarak kendisinden sonra tahtı ona bıraktığını söylediği ve bu arada Konya halkına da bu yönde yemin ettirdiği rivayet edilir³².

I. Keykâvus, I. Keykubâd ve II. Keykâvus -ilk tahta çıkışı- gibi bazı Sultanlar, "devlet ileri gelenlerin ve komutanların seçim ve tercihi ile"³³ tahta çıkmışlardır. Böyle durumlarda devlet ileri gelenleri, kendi aralarında istişare etmekten başka Konya halkının ne düşündüğünü de önemserlerdi. Bununla birlikte, II. İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkışına kadar *doğrudan doğruya* böyle bir tedbire ihtiyaç duyulmamıştır. Ancak II. Keyhüsrev'in anı ölümünden sonra devlet adamları II. İzzeddin Keykâvus'ta karar kıldıklarında Konya halkının da ne düşündüğünü öğrenmek istemişlerdir³⁴. Bu durum, halkın iktidar mücadeleleri karşısındaki uzlaşmacı ve kabullenici tavrının değiştiğini gösterir. Nitekim, halk II. Keyhüsrev ile birlikte çok acı tecrübeler edinmişti. Bu sebeple o dönemde halkın daha temkinli ve belki de şüpheli bir yaklaşım sergilediğini düşünmek mümkündür³⁵. Ayrıca, II. Keykâvus'un bu ilk tahta çıkışında Moğol Hanlarının izin ve etkisi olmadığından ve bundan sonraki bütün iktidarlar Moğol yarlığı ile kurulacağından -bilinen ilk- son defa Konya halkının görüşünün alındığı söylenebilir.

Türkiye Selçuklu hükümdarları Moğol tahakkümünden sonra esas olarak Moğol Hanlarının verdiği yarlıglara göre tahta çıktıklarından şehir halkları Moğol gücü ile desteklenmiş bir hükümdarı karşılamak veya kabul etmek dışında bir şey yapamazlardı. Ancak II. İzzeddin Keykâvus'un saltanatından sonraki karışık dönemde kısa aralıklarla hükümdar değişiklikleri olduğundan ve taht mücadeleleri yaşandığından, tahta çıkmayı etkilemese bile, şehir halklarının bu sefer taraflar arasında kaldığını görürüz. Hatta destekledikleri hanedan üyesi ile mücadele halinde olan rakip hanedan üyesi tarafından sırf bu sebeple cezalandırıldıkları dahî olmuştur. Örneğin; II. Keykâvus ikinci defa tek başına tahta oturduktan sonra Niğde halkından ileri gelen pek çok kişiyi cezalandırmıştır. II. Keykâvus, kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve

³² Abû'l-Farac, II, 1999, s. 505; Cenâbi Mustafa Efendi, 1994, s. 18.

³³ Salim Koca, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara 2011, s. 303-344.

³⁴ İbn-i Bibi, 1956, s. 549; 1996, II, s. 88.

³⁵ Mehmet Suat Bal, tezinde verdiği dipnotta, bu konuya işaret ederek, II. Keyhüsrev'in ölümünden sonraki dönemin oldukça hassas olduğunu ve devlet adamlarının halkın tepkisinden çekindiklerini söyler. Bkz. Mehmet Suat Bal, *II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 26.

Moğolların Anadolu komutanı Baycu Noyan ile mücadele halinde idi. Bu dönemde Niğde halkı, Moğollar tarafından da desteklenen IV. Rükneddîn Kılıç Arslan'a taraftar olduklarını ilan etmişlerdi. Bu sebeple II. İzzeddîn Keykâvus tekrar tahta çıktığında talihsiz bir karar vermiştir³⁶. Bu karar neticesinde, IV. Kılıç Arslan'a taraftar olduklarını ilan etmiş olan Niğde ileri gelenleri, itibarlı kişileri ve IV. Kılıç Arslan tarafından buraya sübaşı atanmış olan Selçukşahoğlu zincire vurularak ve işkence edilerek şehrin dışına çıkartılmış ve öldürülmüşlerdir³⁷. Bununla birlikte Münecimbaşıya göre sadece Niğde ileri gelenleri değil gerek Konya'da gerekse başka yerde olsun IV. Kılıç Arslan taraftarı olan herkes cezalandırılmıştır³⁸. İbn-i Bibî'nin de "talihsiz" olarak nitelediği bu kararın, II. İzzeddîn Keykâvus'un Moğol desteği ile hareket eden kardeşi IV. Rükneddîn Kılıç Arslan'a ve Moğollara duyduğu öfkeden doğmuş ve birtakım kışkırtmalar neticesinde alınmış olması muhtemeldir.

Sonuç

Türkiye Selçuklu Devleti'nde hanedan üyelerinin iktidar mücadelelerinde başlıca iki dönem yaşanmıştır. Birincisi II. Keykâvus'un ilk saltanatına (1246) kadar geçen dönemdir. Bu ilk dönemde hanedan üyelerinin iktidar mücadelelerinde şehir halklarının çeşitli rolleri olmuştur. Konya, Aksaray ve Ankara gibi şehirlerin söz konusu rolleri antlaşma yapmak, davet göndermek ve taraftar olmaktır. Şehir halkları, hanedan üyeleri arasındaki mücadeleler esnasında gerek şehre zarar gelmemesi, gerekse can ve mal kaybı yaşanmaması ve istikrarın bir an evvel yeniden tesis edilebilmesi için devreye girmişlerdir. Hanedan üyeleri ise halktan gelen istek ve davetlere karşı duyarlı bir davranış sergilemişlerdir. Hatta çoğu zaman sürdürülen mücadeleden halkın daha fazla zarar görmemesi adına vazgeçilmiştir. Bu karşılıklı anlayış hem şehirlerin ve şehir halklarının hem de hanedan üyelerinin yıpranmasını önlemiştir. Nitekim, hanedan üyelerinin iktidar mücadelelerine giriştiklerinde, şehir halkları ile kurdukları ilişkilere bakıldığında, verilen mücadelelerin halka rağmen yapılmadığı ve bu amacı gösterir şekilde de halkın zararına olacak hiçbir harekette bulunmadıkları görülür. Hanedan üyelerinin bu tutumu Selçuklu hanedan üyelerinin halka ne kadar önem verdiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

İkincisi ise II. Keykâvus'un tahttan indirilmesi ile başlayan dönemdir. İkinci dönemde, tahta çıkmak için Moğol hanlarının yarlığı gerekmiştir³⁹. Han

³⁶ İbn-i Bibî bu kararda Camedar Uğurlu'nun kışkırtmalarının etkili olduğunu söyler. Bkz. **İbn-i Bibî**, 1956, s. 627; **1996**, II, s. 152; **Selçuknâme**, 2007, s. 217; **Yazıcızâde**, 2009, s. 760-761.

³⁷ **İbn-i Bibî**, 1956, s. 627-628; **1996**, II, s. 152; **Selçuknâme**, 2007, s. 217; **Yazıcızâde**, 2009, s. 761.

³⁸ **Münecimbaşı**, 2001, s. 101; **Turgal**, 1935, s. 68.

³⁹ II. İzzeddîn Keykâvus'un ilk saltanatından sonra Türkiye Selçuklu tahtına Moğol Hanı tarafından onaylanan ve kendisine bu amaçla yarlık verilen hanedan üyeleri çıkmıştır. Böylece IV. Rükneddîn Kılıç Arslan, huzuruna gelmeye cesaret ettiği ve itaatini bildirdiği için Goyuk Han tarafından tahta çıkarılan ilk sultan olmuştur. Bkz. Alaaddin Ata Melik Cüveynî, **Tarih-i Cihangüşa**, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 233.

tarafından kendisine yarlıg verilmiş bir hanedan üyesine karşı çıkmak veya başka hanedan üyesini ona karşı korumak Moğolların gazabını getireceğinden ikinci dönem için şehir halklarının aktif olarak rollerinden bahsedilemez. Bununla birlikte ikinci dönemde şehir halklarının rakipler arasında pasif bir şekilde *taraf* rolü oynadığını görüyoruz.

Kaynaklar

ABÛ'L-FARAC, Gregory, **Abû'l-Farac Tarihi**, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

AHMED BİN MAHMUD, **Selçuk-Nâme**, II, Hazırlayan: Erdoğan Merçil, Tercüman Yayınları, İstanbul 1977.

AKSARAYÎ, **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, Çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

AKŞİT, Ahmet, **Türkiye Selçukluları Devrinde Kayseri Şehri**, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1996.

BAL, Mehmet Suat, **II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.

BAYRAM, Mikail, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma Ve Siyasî Boyutları", **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Kömen Yayınları, Konya 2005, s. 1-22.

CENÂBÎ MUSTAFA EFENDÎ, **Cenâbî Mustafa Efendî'nin El-'Aylemü'z-zâhir Fî Ahvâli'l-Evâil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları İle İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri**, Hazırlayan: Muharrem Kesik, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

CÜVEYNÎ, Alaaddin Ata Melik **Tarih-i Cihangüşa**, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

ELDEM, Halil Ethem, **Kayseri Şehri**, Hazırlayan: Kemal Göde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982

FAYDA, Mustafa, "Ahidnâme", **DİA**, I, İstanbul 1988, s. 535-536.

İBN-İ BÎBÎ, **El-Evâmirü'l-'Alâ'iyye Fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye**, I. Tıpkıbasım, Hazırlayan: Adnan Sadık Erzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.

_____, **El Evamirü'l-Alaiyye Fî'l-Umuri'l Alaiyye (Selçuk Name)**, I-II, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

_____, **Selçuknâme**, Çeviren: Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

İBNÜ'L-ESÎR, **El Kâmil Fi't-Tarih**, XII, Çeviren: Ahmet Ağırakça- Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

KOCA, Salim, "Türklerin Soy Kütüğü", **Türkler**, I, Ankara 2002, s. 261-267.

_____, "Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddin Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı", **Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri**, Berikan Yayınları, Ankara 2011, s. 303-344.

KÜTÜKOĞLU, MÜBAHAT S., "Ahidnâme", **DİA**, I, İstanbul 1988, s. 536-540.

MÜNECCİMBAŞI AHMED BİN LÜTFULLAH, **Câmiu'd-Düvel. Selçuklular Tarihi II. Anadolu Selçukluları ve Beylikler**, Yayınlayan: Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

SIMON DE SAINT QUENTIN, **Bir Keşiş'in Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248**, Çeviren: Erendiz Özbayoğlu, Tarih Vakfı Yayınları, Antalya 2006.

TOPAL, Nevzat, **Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri**, (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Niğde 2006.

TURGAL, Hasan Fehmi, **Anadolu Selçukluları. Müneccimbaşıya Göre**, Türkiye Matbaası, İstanbul 1935.

YAZAR, Nurullah, **Selçuklu Devleti'nde İsyanlar**, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

YAZICIZÂDE ALİ, **Tevârih-i Âl-i Selçuk [Selçuklu Tarihi]**, Hazırlayan: Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.